

Cultureel erfgoed als krachtige leeromgeving

Ik zie vanuit het raam van mijn auto een groepje van drie kinderen op een bankje zitten. Ze overleggen driftig met elkaar, de kleinste van de drie maakt brede gebaren om zijn woorden kracht bij te zetten. Zij kijken naar een aantal foto's die van hand tot hand gaan. Als ik het raampje open hoor ik flarden van het gesprek: *'nee, deze heeft geen bolle kant en je kan er dus geen koper mee uitslaan.'* *'Maar,'* voegt de lange jongen toe, *'dat is niet van belang voor onze onderzoeksvraag. We moeten volgens mij alle gereedschappen bekijken en niet alleen die waar je koper mee kan bewerken.'* Even later zie ik ze de werkplaats van de stoomtreinliefhebbers ingaan.

De jongens en het meisje zijn bezig met een opdracht rondom gereedschappen. Het lijken mij leerlingen van een derde klas vmbo, bijv. metaaltechniek die materiaal- en gereedschapskennis moeten krijgen of zijn het leerlingen techniek van een 2^e klas? Zij gebruiken het cultureel erfgoed als *een krachtige leeromgeving*. De opdracht laat hen gestructureerd nadenken over gereedschappen die een rond 1925 gebruikt werden bij metaalbewerking en de gereedschappen die daar thans voor gebruikt worden. De leerlingen hebben na een inleiding zelf onderzoeksvragen geformuleerd zoals: welke gereedschappen zijn verdwenen, welke materialen worden niet meer gebruikt en waarom niet. Zij hebben verschillende bronnen voor hun kennis. Via de lokale oudheidkundige vereniging zijn een bejaarde smid en een gepensioneerde metaalarbeider gevonden die vragen van leerlingen kunnen beantwoorden. In de werkplaats van de stoomtreinvereniging zijn oude gereedschappen te zien en te gebruiken. Mede door deze activiteiten heeft de vereniging de laatste jaren regelmatig nieuwe, jonge leden gekregen die met liefde de historische voertuigen helpen opknappen.

Het begrip *een krachtige leeromgeving* wordt de laatste jaren veel gebruikt om een bepaalde werkwijze in het onderwijs te beschrijven. Een werkwijze waarbij leerling actief op zoek gaan naar antwoorden op zelf gestelde vragen.

Inspirerend en uitdagend

In de klas heeft de leraar aan de hand van foto's van gereedschappen uit de werkplaats de leerlingen nieuwsgierig gemaakt. De leerlingen hebben de foto's gerubriceerd naar materiaal, naar functie, naar vorm etc. en hebben per groepje van drie of vier met een begrippennet vragen gesteld die zij zouden kunnen gaan beantwoorden. Na het klassengesprek heeft elke groep een of enkele vragen geformuleerd en activiteiten beschreven die ze gaan uitvoeren. De leraar heeft de vragen een beetje gestuurd want hij wil graag twee domeinen in de vragen betrekken. Het ene domein is vakinhoudelijk, het gaat over de gereedschappen en de werkplaats, het andere domein is dat van de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen: wat wil ik van techniek, wat wil ik met techniek, hoe ziet mijn wereld er straks uit? Er dient ook een koppeling gelegd te worden met de keuze van een opleiding en een beroep.

Toepassingsgericht

De leerlingen gaan dus met een complexe opdracht aan de slag. Ze hebben zelf in de loop van opdracht een keuze moeten maken en een aantal concrete vragen voor zichzelf formuleren. Ze moeten uiteindelijk antwoorden geven op vragen over voorwerpen, maar ook op vragen die gaan over hun eigen wereld.

Bij het traditionele onderwijs staat het overdragen van kennis en het verwerven van inzicht centraal. In de *krachtige leeromgeving* draait het om de activiteiten van de leerling. De leraar geeft toepassingsgerichte opdrachten. De leerlingen moeten dingen doen: onderzoeken, bedenken, maken, bespreken, presenteren, etc. De kennis en vaardigheden die leerlingen hierbij nodig hebben, worden werkendeweg aangeboden, zoveel mogelijk op het moment dat de leerling deze kennis, inzichten en vaardigheden nodig heeft.

Bij opdrachten in de *krachtige leeromgeving* krijgen de leerlingen ruimte voor keuzes. Zij kiezen een eigen vraagstelling binnen de eisen die aan het eindproduct van de opdracht gesteld worden. Doorgaans hebben de leerlingen ook invloed op de vorm van de presentatie. De ene groep zal kiezen voor een werkstuk, de andere groep zal kiezen voor een powerpointpresentatie of een tentoonstellingspaneel. Naarmate de eindpresentatie realistischer is, zal de leerling meer uitgedaagd worden tot het leveren van een prestatie. Op de foto is een leerling te zien die een rondleiding geeft bij een historisch object.

Samenwerken

Opdrachten in de *krachtige leeromgeving* hebben altijd een aspect in zich van samenwerken. De opdracht start en eindigt in een groep. Onderweg zullen leerlingen ook individueel werken aan het groepsproduct. Uit onderzoek is gebleken dat leerlingen veel leren als zij elkaar dingen uitleggen, als zij reageren op elkaars uitleg. De leerlingen werken ook samen met mensen buiten de school: zij maken afspraken, leggen hun vraagstelling uit, vragen om medewerking etc. Deze manier van werken is per definitie sociaal.

Rol van de leraar

In de *krachtige leeromgeving* ligt de nadruk heel sterk op de zelfstandige activiteiten van de leerlingen. De leraar speelt echter een vitale rol in de *krachtige leeromgeving*.

Vooraf maakt de leraar een scherpe opdracht, met een meeslepende verhaal om te starten en duidelijke (en hoge) eisen aan het proces en het product. Bij de introductie van de opdracht zal hij (zij) de leerlingen enthousiast moeten krijgen voor de opdracht. Alhoewel de opdrachten aansluiten bij zijn leefwereld ervaart de leerling de uitdaging niet altijd direct. Ook in de loop van de opdracht zal de leraar de leerlingen moeten stimuleren om door te zetten. Hij zal een nieuwe aanpak bespreken als de leerlingen op een doodlopende spoor zitten. Hij helpt hen de door hen methodes aan te reiken waarmee zij de gegeven kunnen structureren. Hij heeft een belangrijke taak de leerlingen te laten nadenken over de manier van werken: wat wil ik bereiken? waarover ben ik tevreden? wat wil ik de volgende keer anders doen? wat ging goed in de samenwerking en wat kon beter? etc.

Tot slot is de leraar ook de bewaker van het proces: houden de leerlingen zich aan de opdracht of laten zij zich meeslepen door enthousiasme (of: remmen door gemakzucht). Is het plan van aanpak en het tijdspad realistisch? Hebben de leerlingen in voldoende mate de doelstellingen van de opdracht bereikt?

Soms zal de leraar snelle interventies moeten plegen, meestal zal hij vragen stellen aan de leerlingen: zijn jullie tevreden over het resultaat tot nu toe? wat hebben jullie al gedaan om het probleem aan te pakken? wie in de klas zou je kunnen helpen? welke steun verwacht je van mij?

Door zijn optreden versterkt de leraar het gevoel van competentie en eigenwaarde bij de leerling.

De *krachtige leeromgeving* en het Cultureel Erfgoed

Krachtige leeromgevingen stimuleren het gebruik van de omgeving van de school. Door de opdrachten komen de leerlingen buiten de school op zoek naar antwoorden op vragen. Bij de beantwoording van hun vragen zullen de leerlingen gebruik maken van de cultuurhistorische omgeving. Zij zullen musea moeten bezoeken en archiefstukken moeten raadplegen. Zij zullen de bebouwde en onbebouwde omgeving verkennen om bepaalde kenmerkende landschapselementen of gebouwen te zoeken.

Anders dan bij het traditionele bezoek van een cultuurinstelling volgt de leerling niet altijd de door de opsteller van de tentoonstelling bedachte route. De leerling zoekt idealiter immers een antwoord op de eigen vragen.

Door deze werkwijze wordt een belangrijke pedagogische functie van het onderwijs behartigd. Het laat de leerlingen beseffen dat zij onderdeel zijn van een historisch proces; dat hun denken en handelen wortelt in het verleden en dat zij vorm geven aan de samenleving van de toekomst. Op deze wijze vindt, niet moralistisch maar op een natuurlijke wijze, cultuuroverdracht plaats aan jonge mensen, jonge burgers.

Peter van der Zwaal, juni 2004